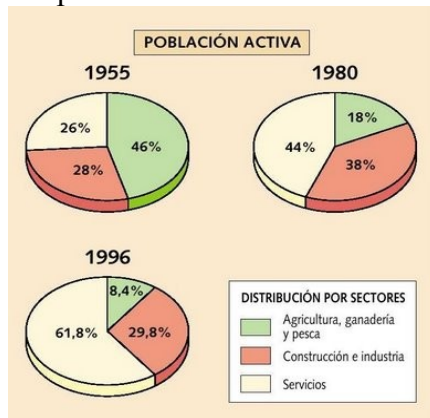

EL SECTOR PRIMARI

INTRODUCCIÓ: Les activitats econòmiques

Segons el World Economic Forum, Espanya es va col·locar l'any 1995 al lloc 25, per la seua competitivitat a escala mundial. La distància que existeix entre el nivell espanyol i el dels espais més dinàmics, obeeix a que el nostre país no va realitzar en el seu moment les revolucions econòmiques que va protagonitzar l'Europa occidental. No es va portar a terme una autèntica revolució agrària, la nostra industrialització va ser tardana, lenta i discontinua en el temps i en l'espai, es mancava d'una burgesia en la línia de l'esperit capitalista del moment. Les pròpies convulsions polítiques van afavorir molt poc el procés de modernització, pel que va significar la guerra civil espanyola. Al mateix temps l'estancament econòmic va influir en l'endarreriment evolutiu de la societat.

A.- DEL PREDOMINI DE L'AGRICULTURA AL D'INDÚSTRIA I SERVEIS

En 1995 Espanya comptava amb una estructura determinada per un protagonisme dels serveis (65 %), seguit de la indústria (30,2 %) i l'agricultura (4,8 %). Es caracteritza per un desenvolupament intermedi; com a país semiperifèric, per quedar fora de l'espai central (motor de l'economia) i també del perifèric (més retardat).

El nivell mitjà no es manifesta de la mateixa manera en totes les regions, creant grans diferències regionals que augmenten els individualismes culturals i institucionals.

Les desigualtats tenen una arrel històrica. El naixement de la industrialització, sobretot a la perifèria, va provocar la decadència de l'interior. Per contraposició a l'actuació castellana, les regions perifèriques van plantejar les seues autonomies en les dues Repúbliques. En la primera (1873) es va tendir cap al federalisme, en la Segona (1931) es va propugnar l'autonomia regional amb una idea nacionalista (Estatut català, 1932 i Estatut basc, 1936).

Les etapes de l'economia espanyola, en síntesi, resulten les següents: l'etapa de l'Autarquia (1939-1959); el Pla d'Estabilització de 1959; el desenvolupisme econòmic lligat a la planificació (indicativa), des de 1962 a 1975; i el trànsit a la democràcia a partir de 1975.

A.1 Etapa d'autarquia: 1939-1959

Es defineix per l'aïllament que va sofrir Espanya a causa del no reconeixement de la política de Franco en el context internacional. Va ser una època de fort proteccionisme. L'objectiu preferent va ser la industrialització, es van concedir privilegis i estímuls a les indústries dominants; en 1941 es va crear l'INI, que significava una intervenció directa de l'Estat en l'àmbit de la producció industrial. L'INI no va complir els seus objectius ja que les seues accions van ser compensadores i de caràcter assistencial. Fins al 1950 no es va aconseguir un nivell general de la producció semblant al de l'època de preguerra, a causa de la reconstrucció i a la guerra internacional. Es van iniciar actuacions de planificació econòmica, com el Pla Badajoz en 1952, que suposava la transformació agrària de les vegues del Guadiana i el foment de la industrialització com a complement. En 1953 el Pla Jaén. Ambdós accions en àrees de clar subdesenvolupament.

Es va observar un lleuger augment de l'economia entre 1951 i 1955, a causa de l'estabilització dels preus, l'assistència econòmica dels Estats Units i la conjuntura exterior. Encara s'apreciava un desequilibri en la balança de pagaments a causa de la baixa cotització de la pesseta ja que s'arrossegava un sistema d'autarquia que obligava a produir dins d'esquemes poc competitius.

A.2 Pla d'Estabilització: element inicial de la transformació

- En 1958 Espanya va ingressar en el Fons Monetari Internacional (FMI) i al Banc Internacional de Reconstrucció i Foment (BIRF).
- 1959 va suposar el final de l'autarquia i l'inici del Pla d'Estabilització.
- Espanya va passar a ser membre de l'Organització Europea de Cooperació Econòmica (OECE), complement del Pla Marshall i actual OCDE.

Aquests organismes tenien com a objectiu invertir capital en zones necessitades, reconvertir els mitjans de producció, estimular el creixement, etc. Els objectius: aconseguir un equilibri de l'economia per mitjà de la liberalització dels canvis exteriors (60 ptes./dòlar), millorar la balança de pagaments augmentant les exportacions, en definitiva, un reconeixement de l'economia de mercat.

Aquest ajust va deixar sentir els seus efectes en 1961. Fins als setanta es va registrar un fort creixement del PIB al voltant del 7 %, la qual cosa va permetre elevar els nivells de renda en un 119,2% front del 37,6% dels cinquanta, acompanyat de transformacions productives, canvis en la distribució sectorial de la població activa, la millora de la productivitat, l'augment de les relacions comercials exteriors, etc. L'increment dels ingressos per turisme i per l'emigració a Europa, augmentaren les inversions, mitjançant la instal·lació de multinacionals.

Es va aconseguir una balança de pagaments favorable a partir de 1960, la qual cosa va

originar un augment de la despesa pública i de les inversions. Va haver-hi sectors amb dificultats, com ara la mineria del carbó, la construcció de maquinària, la indústria tèxtil i paperera; van sorgir problemes d'atur, la qual cosa, al mateix temps, va portar al foment de l'emigració exterior. El Pla d'Estabilització va significar el final de l'autarquia i l'inici de la planificació indicativa que ens porta fins al final del franquisme.

A.3 La planificació indicativa en l'economia: el salt cap a la industrialització

En 1962 el Banc Mundial va realitzar un informe destacant la carència de mesures de reforma agrària i la benevolència del sistema fiscal espanyol. La realitat va determinar una sèrie de mesures per aconseguir el creixement econòmic estatal, però desvinculat del desenvolupament regional. Es va portar a terme una economia de planificació indicativa, produïnt-se un increment global, encara que descompensat.

En 1962 amb la Comissaria del Pla, López Rodó inicià l'etapa dels Plans de Desenvolupament que es caracteritzaven per plantejar uns objectius molt ambiciosos per a una vigència temporal curta que no van pal·liar els desequilibris regionals. Es van recolzar en la indústria i en el turisme per a aconseguir un creixement ràpid.

1r. Primer Pla de Desenvolupament (1964-1967): tenia doble objectiu: elevar el nivell de la renda i aconseguir una distribució territorial més equitativa. Es van posar en marxa:

a) Pols de Desenvolupament Industrial: 5 (Corunya, Vigo, Sevilla, Valladolid i Saragossa)

b) Pols de Promoció Industrial: 2 (Burgos i Huelva).

c) Plans especials: Desenvolupament del Camp de Gibraltar, Desenvolupament de "Tierra de Campos" (Palència, Valladolid, Zamora i Lleó), Continuació dels plans de Badajoz i Jaén, Pla especial per a Canàries.

d) Accions agràries destinades a la modificació d'estructures i a les innovacions tècniques.

e) Accions per potenciar el turisme i millorar la balança de pagaments.

Preveïa la iniciativa de l'empresa pública quan les empreses privades no foren capaces d'escometre els plans establerts. Es va reorganitzar l'INI.

2on. Pla de Desenvolupament (1968-71): Pla d'Estabilització amb restricció de mitjans crediticis i tendent a frenar la demanda interior, pretenia organitzar les zones costaneres; els valls de l'Ebre i Guadalquivir; Madrid i potenciar la unió de la regió cantàbrica amb la Meseta per Burgos i Valladolid. Es van establir cinc nous Pols: Granada, Còrdova i Oviedo, Logronyo i Villagarcía d'Arosa.

3r. Pla de Desenvolupament (1972-75): Va continuar la política regional i es van introduir perspectives a llarg termini: política urbanística, de localització industrial. La ciutat i el seu equipament com a element rector, jerarquització de les ciutats i els nuclis de població. Es definien 6 àrees metropolitanes, 17 urbanes, 113 poblacions i 286 caps de comarca, el «Pla d'electrificació rural» i el «Pla de vies provincials».

4rt. Pla de Desenvolupament: cristal·litzava en la formulació de grans Àrees d'Expansió Industrial.

· Judici global dels Plans de Desenvolupament:

Encara que els primers van crear més llocs de treball i van atraure majors inversions, no van arribar a determinar grans espais industrials; la seua importància es va circumscriure a la ciutat on s'establien. Es van assentar empreses no molt rellevants, exceptuant "Explosivos Río Tinto" (Huelva), Citroën (Vigo), Renault (Valladolid), Companyia Telefònica Nacional d'Espanya (Granada), etc.; alguns Pols van quedar anul·lats davant de l'establiment de grans Àrees d'Expansió Industrial, com ara Galícia o d'Andalusia.

Entre 1960 i 1975 van perdre vitalitat les regions interiors i les que tenien un predomini agrícola. Espanya va deixar de ser un país agrari i rural, donant pas a la indústria i al desenvolupament urbà sobre una producció escassament competitiva a l'exterior i sobre un turisme mal planificat, origen de grans impactes negatius sobre el medi ambient.

A.4 La creació d'un Estat democràtic: efectes econòmics

La mort de Franco aportà grans canvis amb el pas d'una dictadura a una democràcia, la restauració de la monarquia constitucional i el pas d'un Estat centralista a un constituït per 17 Autonomies. Aquests esdeveniments van fer que Espanya sacrificés les transformacions econòmiques per realitzar el canvi polític en pau i sense tensions internes.

• La dècada de la crisi

Entre 1975 i 1985 va transcórrer la crisi econòmica, reforçada per l'augment dels preus del petroli i en 1985 ens trobàvem en el mateix nivell que l'aconseguint el 1967: s'havien perdut quasi 20 anys en el camp econòmic. El creixement anual del PIB va passar de 7,1 % a 1,7 % en la dècada 1975-1985, es van perdre més de dos milions de llocs de treball arribant a una taxa d'atur del 22 % (1986). La crisi va afectar als sectors siderúrgic, tèxtil, naval i de béns d'equipament, però va castigar menys les zones amb una economia més diversificada.

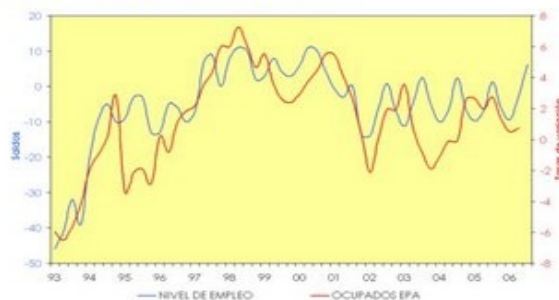
• Creixent entre les crisis

Va seguir una etapa de fort creixement, de 1986 a 1991. Espanya ha passat per situacions fluctuants de creixement i recessió, però els efectes de la crisi general no s'han arribat a superar del tot, malgrat l'entrada a l'euro en 1999. En efecte, va haver una reconversió industrial, s'incorporaren noves tecnologies, però segueix persistent l'atur i coexisteixen «subsectors econòmics problema» amb altres en expansió.

· Judici global del període

S'aprecia una recuperació derivada de les polítiques d'ajust acordades en els «Pactes de la Moncloa» i d'una conjuntura internacional favorable, però l'expansió ha estat molt desigual sectorialment: gran en construcció i obres públiques i escassa en agricultura, pesca i indústria, destacant la creixent internacionalització o globalització de l'economia, sense aconseguir-se un desenvolupament integrat.

Nivel de empleo según la ECI y ocupados en la Industria según la EPA. 1993-2006. Saldos y tasas de variación (*)

(*) Los saldos recogen la diferencia entre los porcentajes de estado de opinión de signo opuesto. La evolución del empleo recoge la diferencia entre los porcentajes de respuestas "aumentar" y "disminuir" y las Tasas, variación respecto a igual período del año anterior.

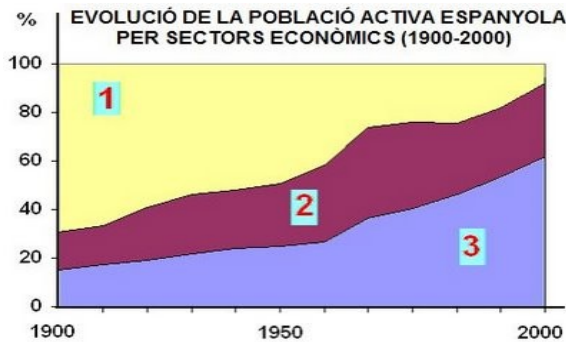
B.- PRINCIPALS FITES ECONÒMIQUES DELS ÚLTIMS ANYS

Els fets que han transformat l'economia espanyola des de 1960 han estat els següents: Aproximació a l'economia europea a partir de 1960 i des de l'adhesió a la Unió Europea, amb una economia més flexible en la que el capital humà ha passat a ser l'element bàsic. En 30 anys ha tingut lloc un profund canvi en l'estructura productiva: s'ha passat a una economia molt terciaritzada, acompanyada de forts moviments migratoris que produeixen una redistribució espacial del PIB.

El fort creixement econòmic, al costat de la redistribució de la població han contribuït a la reducció de les diferències regionals en renda per càpita, encara que es mantenen

forts desequilibris como ho demostren, per exemple, les taxes d'atur.

El centre de gravitació de l'economia s'ha desplaçat en l'actualitat cap a l'est al voltant de dos grans eixos: l'Arc Mediterrani (Catalunya, València, Múrcia i Almeria), amb una economia diversificada i dinàmica, i la Vall de l'Ebre (Ribera navarresa, La Rioja, Saragossa), encara continuen amb un major PIB per càpita Madrid, País Basc i Balears. Malgrat tot, s'observa una progressiva reducció de les diferències existents entre les rendes familiars per habitant de les distintes Comunitats com a conseqüència de l'acció redistributiva de l'Administració.

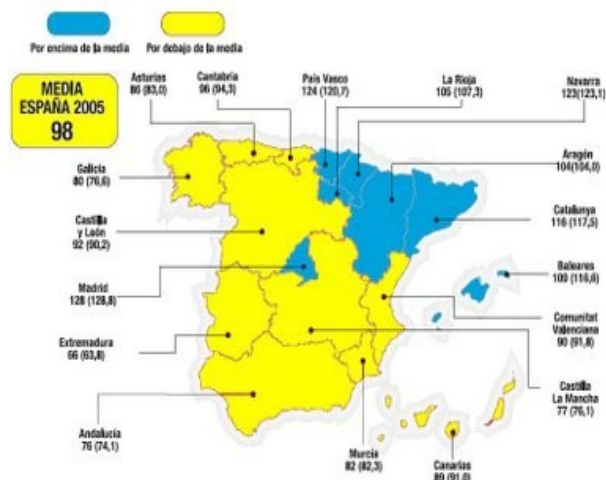

C.- PANORAMA DE CARA AL FUTUR

C.1 Processos de concentració

Al llarg del segle XX la distribució de la població i de les activitats econòmiques han estat determinades pel conjunt de factors políticoinstitucionals i econòmics citats fins ací: Concentració territorial de la producció en un nombre cada vegada més reduït de regions. En 1990 Catalunya, País Basc i Madrid, amb un 9,3% del territori van aportar el 41,7 % del PIB. Procés de concentració de la població: Catalunya, País Basc, Madrid i València, el 13% del territori, acullen al 43,3% de la població total. Desplaçament de la major renda per càpita a les regions del nord-est i est del país.

PIB per càpita de las comunidades autónomas ENTRE PARENTESIS EL PIB DE 2003. DATOS EN PPS

estabilitat de preus i inflació, dèficit públic, etc. que se van superar al maig de 1998. Aquest tractat contempla la unió monetària –feta efectiva amb l'adopció de l'euro (€) com a moneda única-, però també la política, la qual cosa implica la cessió de la capacitat operativa de les administracions estatals en favor de les comunitàries per aconseguir un marc legal nou, un espai econòmic -que ja és una realitat, però que pot ser ampliat en els pròxims anys- i noves possibilitats d'especialització productiva. La interdependència de les Comunitats Autònomes entre sí i amb l'economia de la UE són els àmbits que orienten qualsevol intent de desenvolupament; ja no és possible un creixement aïllat a les regions espanyoles.

El ranking del bienestar
Puntuación del 1 al 10, por comunidades autónomas

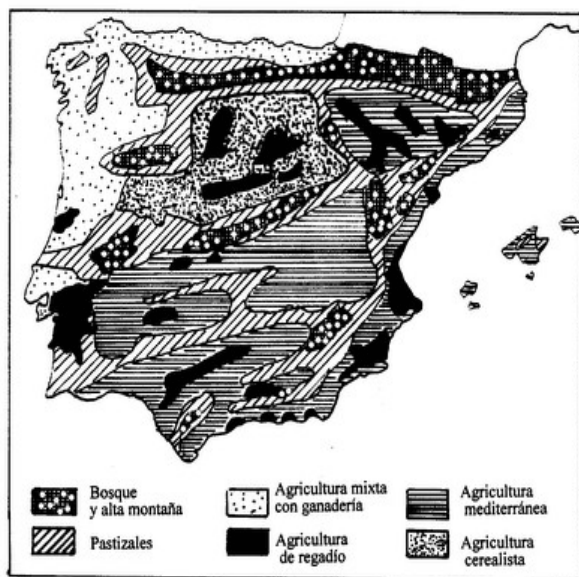
ÍNDICE DE RENTA	ÍNDICE DE SALUD	ÍNDICE DE SERVICIOS SANITARIOS	ÍNDICE DE NIVEL EDUCATIVO Y CULTURAL
NAVARRA	8	10	10
PAÍS VASCO	6	9	9
MADRID	7	9	9
BALEARES	3	7	5
CATALUNYA	4	9	9
LA RIOJA	6	4	7
ARAGÓN	5	9	7
CANTABRIA	7	8	9
ASTURIAS	2	9	6
CANARIAS	5	6	7
CASTILLA Y LEÓN	6	6	6
C. VALENCIANA	4	6	5
CAST.-LA MANCHA	7	3	2
GALICIA	3	5	5
MURCIA	3	3	4
ANDALUCÍA	6	4	4
EXTREMADURA	7	5	3

ELS PAISATGES RURALS

Les activitats productives de l'agricultura, la ramaderia, l'explotació forestal i la pesca pertanyen al sector primari perquè obtenen les matèries directament del medi natural. Aquestes activitats encara tenen una certa importància en l'economia espanyola, no en va, la població activa d'aquestes era, l'any 1994, d'un 8,9 %, percentatge clarament superior al d'altres països comunitaris (el Regne Unit, Alemanya, França, Itàlia), però molt inferior al que tenia l'Estat espanyol en el passat. Al llarg del segle XX, la reducció de la població activa agrària a l'Estat espanyol ha estat espectacular: representava més de dos terços dels actius (68%) el 1900 i la meitat el 1950 (50%). Aquestes dades mostren el pas d'un país amb una economia dominantment agrària cap a una d'industrial i de serveis.

El sector primari ha anat perdent importància en la formació del PIB a l'Estat espanyol. Si bé per efectes de la modernització del sector ha augmentat considerablement el valor de la producció sempre resulta sensiblement inferior a l'assolit pels altres sectors: secundari (indústria) i terciari (serveis). El 1994, el valor de la producció agrària es va arribar a estimar en uns 3,5 bilions de pessetes, quantitat només superada dintre de la Unió Europea per França, Itàlia i Alemanya. Aquesta quantitat significa doblar el valor de la producció final agrària del començament dels anys vuitanta. El valor de la producció agrària representa tan sols el 2,6 % del PIB espanyol, però hi ha grans diferències interregionals: el percentatge respecte del total oscil·la entre el 0,3 % de la Comunitat de Madrid i l'11,9 % d'Extremadura. La importància en el comerç exterior continua essent significativa, ja que el 1994 els productes del sector van representar un 17 % del total de les exportacions espanyoles.

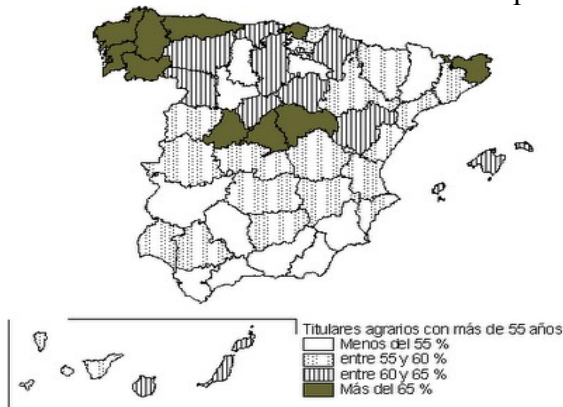
1.- LES ACTIVITATS AGRÀRIES: UN SECTOR EN DECLIVI

1.1 Medi natural poc favorable

Dues terceres parts de la superfície espanyola es troben per sobre dels 500 m i al voltant del 20 % supera els 1.000 m. El predomini de zones elevades repercuteix negativament en el conreu de certs productes, sobretot els hortícoles, per culpa d'un rigor climàtic més gran. A més, en les zones de relleu accidentat predominen uns sòls degradats que no serveixen per a l'agricultura.

L'abundància de precipitacions al nord del país ofereix un medi més favorable per a la ramaderia gràcies a la riquesa de pastures naturals i la humitat, que afavoreix els conreus farratgers. El sud i el llevant espanyol, amb temperatures més suaus, tenen més possibilitats per als productes hortícoles, el cicle de maduració dels quals pot avançar el d'altres espais europeus (productes primerencs). Aquest avantatge s'incrementa a les zones que reben més hores de sol a l'any; no obstant això, en aquests llocs la dotació d'aigua, tan necessària per a aquests productes, resulta insuficient.

Des de l'antiguitat han aparegut tècniques que han mirat de donar solucions als problemes o les dificultats que planteja el medi físic; els esforços s'han incrementat recentment, a mesura que la rendibilitat econòmica d'alguns conreus ha augmentat. De primer va ser el guaret, a les grans extensions de secà, i posteriorment els regadius, cada vegada més complexos, o conreus d'hivernacle i hidropònics. Igualment, s'intenten pal·liar els problemes que presenta una topografia accidentada mitjançant la construcció de terrasses o bancals. En l'actualitat, en els llocs que tenen una rendibilitat agrària elevada (costa llevantina i meridional de la península), els sistemes per solucionar les diferents mancances del sòl s'han multiplicat.

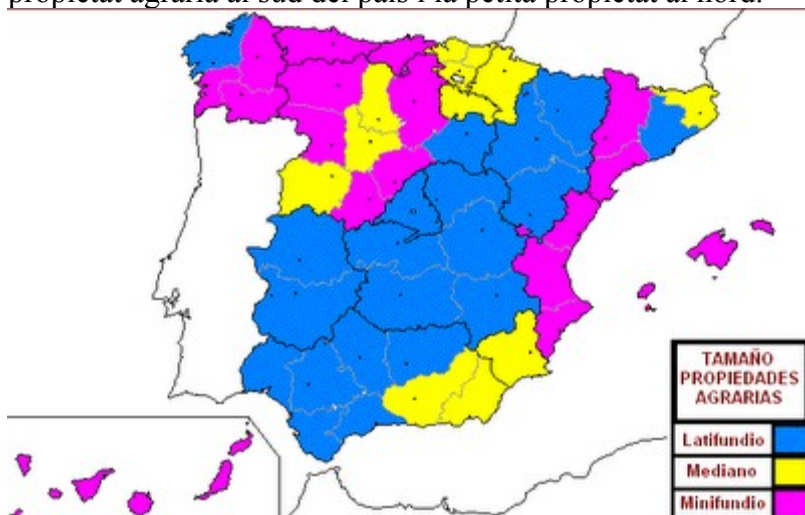
1.2 Població activa agrària envellida

La modernització gradual de l'agricultura i el desenvolupament industrial d'alguns espais de la península van desencadenar un èxode rural que, ateses les dimensions, va contribuir al despoblament de moltes àrees i a l'envelliment gradual de la població agrícola, ja que fonamentalment va emigrar la gent jove.

El 1940 hi havia 4,7 milions d'actius agraris, que van quedar reduïts a 1,3 milions el 1994. Mentre que en el primer any els actius de més de cinquanta anys representaven el 27 %, el 1994 ja superaven el 38 %; en l'extrem oposat, els actius agraris de menys de vint anys eren el 20% el 1940 i no arribaven al 4% el 1994. El procés d'envelliment de la població agrària s'accelerarà en les dècades properes.

1.3 Propietat repartida de manera desigual

L'estructura actual de la propietat agrària espanyola s'ha anat configurant al llarg dels segles. Hi va tenir un paper important la repoblació medieval, que va donar lloc al repartiment de les terres reconquerides. En els últims dos-cents anys s'han aplicat polítiques agràries destinades a modificar l'estructura de la propietat amb resultats desiguals. En l'actualitat, d'una manera genèrica, podem dir que predomina la gran propietat agrària al sud del país i la petita propietat al nord.

1.4 Explotacions petites

L'explotació agrícola és la unitat técnico-econòmica de la qual s'obtenen productes agraris sota la responsabilitat d'un titular. Aquesta unitat es caracteritza, generalment, per la utilització dels mateixos mitjans de producció: mà d'obra, maquinària, etc. La dimensió mitjana de les explotacions a l'Estat espanyol, tenint en compte la superfície total, és de 14 hectàrees, quantitat similar a la mitjana de la UE, però molt inferior a la de països com el Regne Unit o Dinamarca. Tot i que el nombre de petites explotacions s'ha reduït enormement en el marc del procés de transformació recent del sector, encara és important. Segons el Cens agrari del 1989, un 31,7 % de les explotacions tenien menys d'una hectàrea de superfície agrària útil; a les Canàries, Galícia i la Comunitat Valenciana aquest tipus d'explotacions representava més de la meitat del total, situació que obliga a una intensitat elevada en les explotacions o a compaginar les tasques agrícoles amb altres activitats per aconseguir els ingressos que necessita una família per sobreviure. Les explotacions ramaderes en general són un bon exemple d'aquest fraccionament, sobretot les lleteres. Aquestes acostumen a ser familiars, amb escassa capitalització i, per això, de dimensions reduïdes, per bé que la pertinença a la UE n'afavoreix l'augment de la dimensió i una rendibilitat més gran. El predomini de petites explotacions en alguns espais o el de grans explotacions poc capitalitzades resulta igualment negatiu amb vista a la modernització agrària.

D'altra banda, les explotacions estan dividides en parcel·les, el nombre de les quals és més alt o més baix segons el passat del camp en qüestió, la pressió demogràfica o les reformes parcel·làries que s'hagen dut a terme. El cens agrari de l'Estat espanyol del 1982 defineix la parcel·la com «tota extensió de terra que hi ha sota un sol terme; és a dir, envoltada de terrenys, edificis o aigües que no pertanyen a l'explotació». En l'actualitat, a l'Estat espanyol està disminuint el nombre de parcel·les per explotació i augmentant-ne les dimensions a causa de les necessitats imposades per la mecanització per fer les explotacions més rendibles i competitives. També ha influït en aquest procés la concentració parcel·lària duta a terme, especialment al centre de l'Estat, a partir dels anys cinquanta. Així mateix, l'èxode rural ha forçat la reunió de parcel·les en mans del llaurador que es queda al camp.

1.5 Predomini de les explotacions directes

La forma jurídica sota la qual actua el titular de l'explotació és el règim de tinença de la terra. Pot tenir formes variades, fins i tot dintre d'una mateixa explotació com a arrendament, parceria i propietat.

L'anàlisi comparada dels últims censos mostra que l'explotació directa de les terres augmenta en detriment de les altres. Les formes d'explotació comunals tenen menys importància en l'actualitat com a conseqüència de la reducció de les superfícies.

Tanmateix, no hem d'oblidar que en l'Antic Règim els aprofitaments dels béns comunals i dels béns de propis van tenir un paper decisiu en les economies agràries tancades.

1.6 Augment dels sistemes d'explotació intensiva

Les relacions tecnico-econòmiques que s'estableixen en aquest sector entre el productor i els mitjans de producció són el sistema d'explotació. Aquestes relacions poden ser molt variades i donen lloc a diferents sistemes d'explotació. A l'Estat espanyol hi ha dos sistemes bàsics: un és l'autoconsum amb policonreu, en clar retrocés, i l'altre, el que destina la seua producció intensiva i en monoconreu al mercat, que tendeix a generalitzar-se i que coincideix amb la modernització del sector i l'obertura dels mercats agraris.

1.7 Desenvolupament científic i tècnic encara escàs

La mecanització ha augmentat espectacularment en els últims cinquanta anys a l'Estat espanyol, si bé convé tenir present que un índex alt de mecanització no sempre vol dir que es tracte d'explotacions més avançades. De vegades, es pot deure a una fragmentació més gran d'aquestes, situació que força a adquirir més maquinària agrícola, encara que estiga infrautilitzada una part de l'any. Aquest esforç econòmic del llaurador s'origina, en part, per la manca de tradició del cooperativisme en aquest país. L'escassa difusió de les cooperatives a l'Estat espanyol obliga cada camperol a un esforç de tasques i de capitalització que repercuteix en una productivitat més baixa de les seues activitats.

També s'ha incrementat l'ús d'adobs i fertilitzants; el 1950 es feia servir una mitjana de 18,1 kg/ha, mentre que el 1994 la mitjana havia pujat a 115,7 kg/ha. Aquestes quantitats estan per sota de la mitjana dels països europeus (150 kg/ha), entre els quals destaca el cas dels Països Baixos, que fan servir una mitjana de 340 kg/ha; altres països com Alemanya, França i Itàlia també utilitzen més adobs per hectàrea que l'Estat espanyol.

1.8 Malgrat els problemes, l'agricultura augmenta els rendiments

La introducció de millores en l'agricultura espanyola ha fet augmentar els rendiments (especialment dels cereals i els conreus d'horta) a causa de la intensificació de les terres conreades. Això s'ha aconseguit gràcies a la substitució de la tracció animal per la tracció mecànica, a la utilització de maquinària agrícola més diversificada, a la reducció del guaret, a l'ús de fertilitzants i la difusió dels conreus reconstructors, a l'ús de llavors

fruit d'hibridacions, a l'ús de productes fitosanitaris, a l'expansió del regadiu i a la proliferació dels hivernacles. Aquests hivernacles, que ocupen més de 17.000 hectàrees i es concentren al sud-est peninsular, representen més de la quarta part dels existents a la UE. La tècnica del conreu sota plàstic permet obtenir una producció més elevada i treure al mercat productes durant tot l'any.

Aquestes millores no impedeixen que els rendiments agrícoles espanyols encara siguin molt inferiors als dels Països Baixos, Alemanya, França o el Regne Unit.

També ha augmentat la producció ramadera com a conseqüència de l'increment dels rendiments gràcies a la introducció d'avanços genètics i de millores en els pinsos.

L'augment de la demanda dels productes càrnics per part d'una societat que ha augmentat el nivell de vida, ha forçat la intensificació de l'activitat ramadera.

Un fenomen recent és l'aparició de nous llauradors amb mentalitat d'empresaris agrícoles que, amb tècniques molt especialitzades -en conreus d'horta i fruiters, principalment- i amb un augment de la capitalització, practiquen una agricultura molt intensiva de la qual obtenen conreus que, introduïts a les xarxes de comercialització nacionals o internacionals, arriben al mercat i s'adapten a les necessitats que aquest imposa.

1.9 Polítiques agràries: l'element clau de les transformacions

A l'Estat espanyol s'han intentat diverses polítiques agràries amb la finalitat de reestructurar els aspectes més ineficaços, reformes que han tractat de millorar l'estructura de la propietat, la parcel·lació, els regadius, els tipus de conreus, les subvencions comunitàries i els circuits de comercialització. Això no obstant, sempre han anat per darrere de la modernització que altres sectors econòmics estaven experimentant.

Al final del segle XVIII, Jovellanos ja criticava l'existència d'erms (baldíos) com un dels problemes de l'agricultura i proposava una sèrie de canvis que creia necessaris.

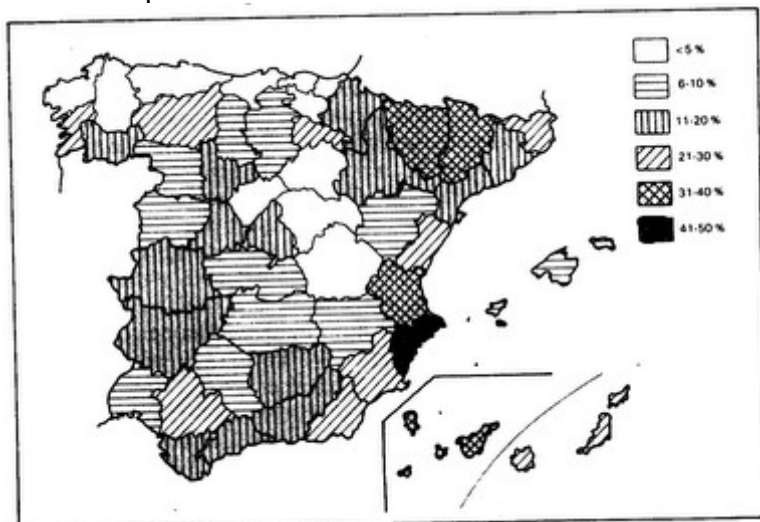
Els processos desamortitzadors, a mitjan segle XIX, van mirar de resoldre el problema de la concentració de grans propietats en mans de la noblesa i el clergat, principalment La venda d'una gran quantitat d'aquestes terres no va afavorir la distribució que calia esperar perquè, malgrat que el 20 % del territori espanyol s'havia posat a la venda entre el 1836 i el 1900, això no va significar l'accés a la propietat dels petits camperols o dels jornalers sense terres. Durant molt de temps aquest fracàs va mantenir una gran quantitat de gent pobra en una societat dominada per l'activitat agrària.

Per tot això, el camp espanyol del començament del segle XX oferia una agricultura endarrerida, i a Andalusia, Extremadura, una part de Castella-la Manxa i, fins i tot, a Salamanca es constatava l'exagerat predomini de grans propietats perquè, del milió de famílies pageses que vivien en aquestes zones, unes 250.000 no tenien terres i 600.000 més tenien propietats de menys de 5 ha, la qual cosa significava que el 85 % de les famílies pageses en aquestes zones no tenien terres o les tenien en quantitat insuficient per mantenir-se. Això va posar de manifest la necessitat de reformar la propietat en el camp.

Els conflictes socials originats per la distribució desigual de la propietat van suscitar la resposta de la Segona República, la reforma agrària de la qual pretenia l'actuació sobre un bon nombre de grans propietats susceptibles de ser expropiades. Aquest projecte no va arribar a realitzar-se i la situació del camp després de la Guerra Civil era desastrosa, raó per la qual es va intentar fer el Pla General de Colonització i Distribució de la propietat a les zones de regadiu.

A partir del 1949 es van reprendre les iniciatives propugnades pels regeneracionistes al final del segle XIX, i es van iniciar obres importants que tendien a l'expansió dels regadius, de les quals destacaven les grans accions regionals dels plans de Badajoz,

Jaén, la vall de l'Ebre, el Duero, el Guadalquivir, la Tierra de Campos i el Campo de Gibraltar, a més de la construcció del transvasament Tajo-Segura per incrementar la superfície de regadiu de la Comunitat Valenciana. Una gran part de l'augment dels regadius fets per l'Estat a través de l'Institut Nacional de Colonització (INC) i després a través de l'Institut Nacional per a la Reforma i el Desenvolupament Agrari (IRYDA) van beneficiar els grans propietaris, els quals van veure revaloritzades les seues terres, mentre que les petites superfícies repartides entre els colons aviat van resultar insuficients per mantenir les famílies llauradores.

L'increment de la superfície de regadiu a l'Estat espanyol (3,4 milions d'hectàrees el 1995, que ocupen el 16 % de la superfície agrària total) ha donat lloc al creixement de la seua aportació a la producció final agrària (60%). Aquest procés ha posat de manifest l'escassetat d'aigua per al regadiu en algunes zones del país i ha generat fins i tot conflictes entre algunes comunitats per les transferències d'aquest recurs. La situació actual fa necessària una planificació racional dels recursos hídrics a través del Pla Hidrològic Nacional, dins del qual els aspectes referits al regadiu estan subjectes al Pla Nacional de Regadius. El plantejament d'aquest pla, fins a l'any 2005, inclou tres línies bàsiques d'actuació: la modernització i la consolidació dels regadius existents, les millores en la gestió de l'aigua de regadiu i la creació de nous regadius només en les zones que es consideren de molt interès.

Aquesta nova orientació significa fer un gir en la política agrària del país respecte a les dècades anteriors, en què el desenvolupament del medi rural s'entenia únicament a través de l'increment de la superfície de regadiu; en l'actualitat, i en part per acord amb la Política Agrícola Comunitària europea (P.A.C.), es pretenen consolidar les economies rurals per mitjà de la gestió d'altres recursos, com ara el paisatge, els boscos o el turisme rural. Això significa dur a terme una política selectiva en la creació de regadius, de manera que l'aigua es fa servir únicament en els conreus que incorporen un valor afegit més alt.

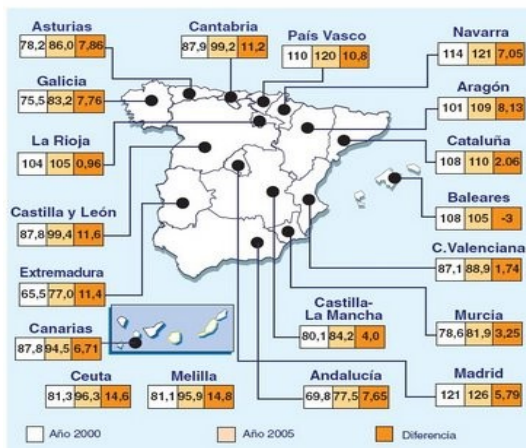
Un altre problema agrari tradicional d'Espanya és la parcel·lació excessiva de les explotacions, fet que portà a fer la concentració parcel·laria, segons la Llei aprovada el 1952. Es tractava de reduir el nombre de parcel·les per explotació per tal de facilitar-ne la mecanització i aconseguir un aprofitament més racional. La conseqüència principal de la concentració parcel·laria va ser l'augment dels rendiments de la maquinària i de la mà d'obra per jornada, fet que va comportar una forta reducció, tant del cost d'explotació per hectàrea com del cost global en unitats productives.

Tanmateix, aquestes reformes van ser tecnològiques i l'extensió del regadiu no va aconseguir una transformació profunda de l'estructura de la propietat que assolira el

canvi socioeconòmic i cobrira les aspiracions de la majoria de la població. L'entrada de l'Estat espanyol a la Unió Europea va posar de manifest la necessitat de reformar de nou l'estructura de l'agricultura espanyola per aconseguir que fos més competitiva en els mercats internacionals. Al llarg de les últimes dècades, i especialment des de l'adhesió a la UE el 1986, la política agrària espanyola està fortament condicionada per la política agrícola comuna (PAC), que s'ha marcat com a objectius augmentar la productivitat i el nivell de vida dels pagesos, estabilitzar els mercats i assegurar uns preus raonables al consumidor. Inicialment també es plantejava garantir els proveïments, però ara el problema que tenen els agricultors europeus és donar sortida als excedents. Els objectius de la PAC es pretenen assolir mitjançant la unitat de mercat (supressió de barreres aranzelàries entre països membres) i una preferència comunitària davant els països extracomunitaris. D'altra banda, les organitzacions comunes de mercat regulen els preus dels principals productes agraris i estan patint canvis substancials per reduir-ne la producció i, amb aquesta, els excedents i els costos mediambientals elevats. També els acords de la Ronda d'Uruguai (1993), dintre dels acords de l'antic GATT (actual Organització Mundial de Comerç -OMC-), forçaran a reduir les subvencions i a liberalitzar el mercat mundial d'aliments. I també segueixen aquesta línia les reformes de la PAC del 1991, que defineix com a funcions principals dels agricultors comunitaris el manteniment de la producció el desenvolupament rural i la protecció del medi ambient.

La convergència espanyola con la UE 15

▼ CONVERGENCIA POR COMUNIDADES AUTÓNOMAS

A més, però, de la política de preus, la PAC inclou mesures de tipus socioestructural de suport a les regions muntanyoses, a les que corren perill de despoblament i a les que tenen problemes específics, com ara salinitat, sòls pantanosos, etc. Aquesta política socioestructural que s'ha pres en consideració en els últims anys implica una política de subvencions gràcies a la qual més de les tres quartes parts del territori espanyol es beneficien del finançament del Fons Europeu d'Organització i Garantia Agrícola (FEOGA). Per tant, l'adaptació a la PAC força un canvi del sector agrari espanyol. Des del 1991, els programes LEADER ajuden a potenciar els recursos de les comarques rurals amb baixa densitat de població mitjançant subvencions a projectes innovadors que contribueixen a diversificar les activitats econòmiques en aquestes zones endarrerides. A l'Estat espanyol s'han posat en marxa dos programes LEADER (I i II), que impulsen el desenvolupament de nombrosos espais.

1.10 Usos del sòl i transformacions principals

En les últimes dècades s'han produït a l'Estat espanyol canvis notables en els usos del sòl a causa de la introducció de tecnologies modernes en l'agricultura i de les noves demandes com a conseqüència de l'augment del nivell de vida.

L'any 1960 la superfície llaurada era de 22,9 milions d'hectàrees, que es van reduir a 19,3 milions el 1995. En aquest interval es va registrar, d'una banda, la disminució de les terres llaurades en secà (van passar de 21 a 16,4 milions d'hectàrees) i, de l'altra, un augment notable dels regadius (1,9 milions d'hectàrees el 1960 i 3,4 milions el 1995). La davallada de les superfícies conreades de secà ha estat especialment forta a les dues Castelles, l'Aragó, Extremadura i Andalusia.

Les zones amb un creixement uniforme de terres de regadiu han estat les de l'Ebre, Extremadura, Andalusia, Castella i Lleó i les Canàries. Els nous regadius s'han dedicat, especialment, al conreu de remolatxa, alfals i blat de moro, tot i que també a algun altre tipus de cereal, i a oleaginoses com el cotó o la soja. És de destacar, dins del regadiu, el creixement que han experimentat els conreus sota plàstic a la Comunitat Valenciana, Huelva, Almeria i les Canàries.

També cal remarcar que hi ha hagut un increment lleu de la superfície forestal a Sierra Morena, Cantàbria, el Sistema Ibèric i els Pirineus. La reforma de la PAC està significat una nova reducció de les superfícies de secà marginals i un augment de les zones forestals.

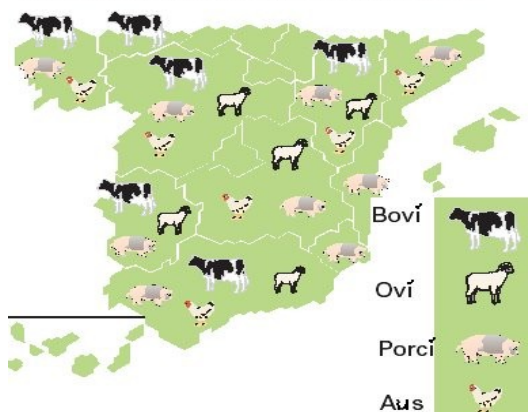
· Principals aprofitaments agrícoles

Els principals aprofitaments agrícoles són els cereals per a gra, amb 6,4 milions d'hectàrees (quasi un terç dels terrenys conreats), els conreus industrials, l'olivera, la vinya i els conreus farratgers, amb 2,4, 2, 1,2 i 1,2 milions d'hectàrees, respectivament.

· Principals aprofitaments ramaders

Un total de 6,4 milions d'hectàrees es dediquen a prats i pastures, i uns altres 3,9 a erms i pastures amb una finalitat gairebé exclusivament ramadera. En aquests terrenys s'alimenten uns 5,5 milions de caps de boví, 21,3 d'oví i 2,6 de cabrum. El porcí (uns 18 milions de caps) es cria, majoritàriament, en granges. En conjunt, la ramaderia representa quasi el 40 % de la producció final agrària espanyola. La distribució d'aquesta ramaderia pel territori espanyol és molt desigual: el boví predomina al nord-oest, l'oví als dos altiplans, el cabrum a Andalusia i el porcí a Catalunya.

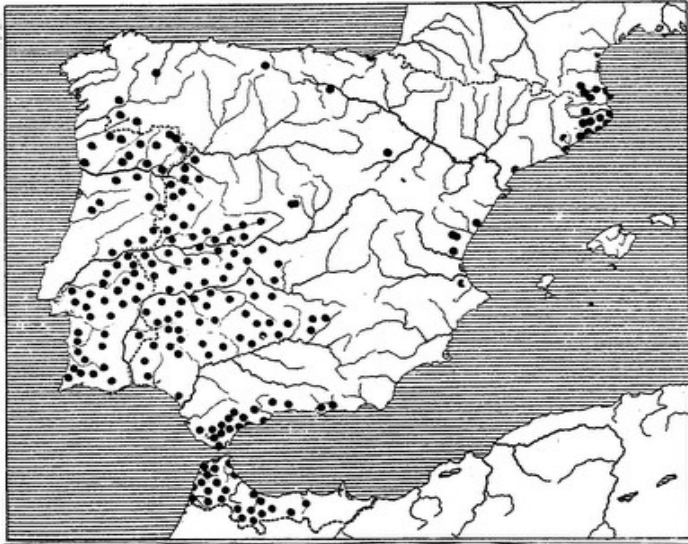
Principals explotacions ramaderes

· Principals aprofitaments forestals

La superfície forestal ocupa 16,1 milions d'hectàrees, de les quals 7,4 milions es destinen a bosc fuster, 5 a bosc de llenya i 3,7 a bosc obert. Els aprofitaments forestals ocupen la quarta part de la superfície agrària espanyola i es reparteixen quasi al 50 % entre coníferes i espècies frondoses.

Les espècies que dominen entre les frondoses són l'alzina, el roure reboll, el roure petit i l'alzina surera; a les zones humides destaquen el faig, el roure i el castanyer.

Pel que fa a les coníferes, sobresurten diversos tipus de pins: el pi roig, el pi làrix o pi melis, el pi de fulla i el pi blanc, que s'han estès molt gràcies a les repoblacions forestals, igual que el pi insigne. D'aquestes espècies se n'extreu per a l'aprofitament i l'explotació la fusta, la llenya, el suro i les resines, tot i que la producció de fusta no és suficient per cobrir les necessitats del mercat interior.

1.11 Transformació agroindustrial recent

Sens dubte, un dels reptes més importants que l'agricultura espanyola ha hagut d'assumir ha estat el fet d'adaptar-se als canvis recents en els hàbits de consum alimentari i, en relació amb això, al pas d'una antiga indústria basada en la transformació dels productes agraris tradicionals a una altra de més moderna, diversa i àgil. Actualment, tres quartes parts dels productes alimentaris consumits pels espanyols tenen alguna transformació agroindustrial, i mentre que la demanda d'aquests augmenta, disminueix la de productes frescos. Les agroindústries representen ja el 80 % de la producció agrària i pesquera espanyola.

Els subsectors més importants de l'agroindústria espanyola són els dels cereals, càrnics, làctics, olivers, indústries de begudes, sucreres i conserves de peix i de vegetals.

Hi ha una forta dicotomia en la localització de les indústries agroalimentàries. D'una banda, alguns sectors, com ara el de conserves de verdures, tendeixen a localitzar-se a les zones productores de les matèries primeres: hortes de Múrcia, València, Navarra i la Rioja. De l'altra, alguns sectors, com el cerveser i les sucreres, es localitzen preferentment a la vora dels grans nuclis urbans, que en són els consumidors principals. Les panificadores i les càrniques presenten una distribució més uniforme, ja que ofereixen els productes més bàsics.

Predominen les empreses de marcat caràcter artesà i familiar amb capital autòcton; tanmateix, assistim a la introducció de capitals estrangers en alguns subsectors, com ara el làctic, el cerveser o el galetter. Nestlé i Unilever són els màxims inversors.

1.12 Comercialització

Els productes agraris van representar el 1994 el 17 % de les exportacions espanyoles i gairebé el 14 % de les importacions. Des de l'adhesió a la UE, el comerç amb els països membres restants no ha parat d'incrementar-se; el 1994 la UE va ser la destinació de pràcticament les tres quartes parts de les exportacions agràries espanyoles i l'origen de

més del 60 % de les importacions agràries. Tant les exportacions com les importacions quasi s'han triplicat en valor durant la dècada 1986-1996 a causa, principalment, de la liberalització comercial produïda per la incorporació de l'Estat espanyol a la UE. S'exporten, principalment, fruites (23%), llegums i hortalisses (13,6%), olis, begudes, conserves vegetals, etc., i s'importen, sobretot, productes ramaders, especialment càrnics. Per millorar les exportacions es busquen productes de qualitat i sempre es mira d'obtenir la denominació d'origen. Per la importància comercial que tenen, destaquen les denominacions d'origen de vins i formatges.

2.- ALTRES ACTIVITATS DEL MEDI RURAL

· La indústria en el medi rural

La presència d'activitats transformadores dels recursos autòctons en el món rural té una llarga tradició. En els últims vint anys, després de la crisi del model d'industrialització anterior (que situava la indústria bàsicament a les ciutats), s'està produint a l'Estat espanyol el mateix procés que a la resta dels països desenvolupats: el trasllat de les indústries cap al medi rural, que ve acompanyat de l'aparició d'iniciatives locals de desenvolupament endogen, de vegades a partir dels recursos, la mà d'obra i els capitals d'origen rural. Aquestes indústries contribueixen a diversificar l'activitat i a frenar el despoblament rural.

· El turisme rural i la caça

El turisme ha sorgit com una activitat complementària a l'agropequària en el medi rural a causa de la reducció d'hores de les tasques agràries o a la manca de rendibilitat d'aquestes, i a més tenen com a suport la preservació de paisatges naturals d'interès. Així, s'ofereixen a la demanda urbana allotjaments en cases rurals i diverses activitats, com ara el senderisme, les rutes a cavall, etc. La caça, tradicional aprofitament complementari en l'economia del camp espanyol, tendeix a un increment important, sobretot en zones com Castella-la Manxa, Andalusia o Extremadura.

· Les segones residències

La demanda de lleure i tranquil·litat que fan els habitants de les grans urbs ha ocasionat modificacions en els usos del sòl de les zones rurals, entre les quals destaquen les produïdes pel desenvolupament d'urbanitzacions de segona residència. Quan la planificació no ha estat correcta, les construccions que s'han fet han repercutit negativament en el medi ambient.

3.- LA DIVERSITAT DELS ESPAIS AGRARIS ESPANYOLS

Els espais agraris espanyols ofereixen algunes diferències que ara estudiarem. Si bé durant molt de temps van perdurar els sistemes que tradicionalment eren característics de cada zona, sense a penes alterar els espais agraris, en l'actualitat trobem una rapidesa de transformació més gran, sobretot a les zones amb una agricultura més intensiva i dinàmica.

· La zona atlàntica

Al llarg de la cornisa cantàbrica i Galícia hi ha un tipus de poblament rural dispers, entre el qual s'intercala el camp, format per parcel·les tancades. Aquestes zones han experimentat una transformació en l'orientació dels seus aprofitaments cap a una explotació ramadera moderna (bovina, de producció làctia preferentment), gràcies a les condicions naturals favorables a les pastures. En conseqüència, s'han reduït els antics camps amb policonreu que proveïen de tota mena d'aliments la família pagesa, a favor dels prats.

· L'interior de la península

Per contra, a les zones de l'interior, llevat de les zones d'horta, hi predomina el

poblament concentrat, on les cases es construeixen paret per paret i s'articulen al voltant del traçat dels carrers, que de vegades mostren característiques de la creació del poble (defensiu, caminer, planificat, etc.). Els conreus tradicionals han estat els de secà de les zones mediterrànies: cereals, vinya i olivera, juntament amb una ramaderia preferentment ovina i algun altre conreu complementari. Aquest sistema de conreu necessitava deixar el camp en guaret un quant temps, depenent de la fertilitat del terreny. Tanmateix, a moltes zones de la Manxa o de Castella i Lleó el paisatge s'ha transformat a causa de la captació d'aigües subterrànies i de la transformació de grans superfícies en regadiu, on es conreen cereals, especialment blat de moro i remolatxa. El gira-sol i les lleguminoses també ocupen superfícies importants. Les grans superfícies de vinya de la Manxa, Castella i Lleó, la Rioja i l'Aragó estan experimentant transformacions profundes que tendeixen a millorar-ne la productivitat i les qualitats acollint-se a les denominacions d'origen.

· El litoral mediterrani

La nota més característica de l'agricultura d'aquesta zona és l'aprofitament de l'horta, i també l'orientació cap al mercat exterior. Amb unes propietats de tipus mitjà i, fins i tot, petit, ofereixen un paisatge de conreus hortícoles i fruiters esquitxat de petites casetes per a la maquinària de treball o les infraestructures del regadiu, les quals també es fan servir com a allotjament en les èpoques de collita.

Els regadius representen un valor molt superior al del secà; una gran part es destina a cítrics (tarongers), la resta a altres arbres fruiters (presseguers, pereres, albercoquers, cirerers, etc.). Els arrossars presenten un paisatge característic a les hortes valencianes, al delta de l'Ebre i al baix Guadalquivir, on aprofiten les zones pantanoses. Les hortalisses, com ara tomaques, carxofes, cebes, melons, fesols, etc., es conreen cada vegada en més zones amb tècniques molt intenses (conreus en sorra, sota plàstic, reg per degoteig, etc.) que aconsegueixen de fer dues i tres collites per campanya i que transformen d'una manera espectacular el paisatge (comarca del Campo de Dalías, a Almeria), que es modifica ràpidament segons les èpoques de l'any i les tasques agrícoles. També amb tècniques intenses s'estan introduint conreus subtropicals a les zones pròximes a les costes meridionals peninsulars i a les Canàries, on ja tenen més tradició.

4.- LA RECONVERSIÓ DE L'ACTIVITAT PESQUERA

L'Estat espanyol té 23 províncies amb costa, amb 7.900 km de litoral, característica que ha donat lloc des d'antic a una llarga tradició pesquera i al fet que aquest país haja estat una de les primeres potències pesqueres del món. El sector pesquer es defineix, actualment, pels trets següents:

a) Retrocés de la població activa

Efectivament, la població activa dedicada a la pesca s'ha reduït des dels 118.600 actius del 1987 fins als 88.800 del 1994. És destacable el nombre de llocs de treball indirectes que genera aquest sector.

El gros de l'activitat pesquera més important es desenvolupa a les províncies atlàntiques, principalment a la Corunya, Pontevedra, Huelva, Cadis i Les Palmes de Gran Canària. Quasi el 90 % del pes del peix desembarcat a l'Estat es produeix en ports de la costa atlàntica, i més de la meitat del total es concentra a Galícia.

b) Predomini d'activitats en aigües jurisdiccionals espanyoles

Un 60% dels pescadors espanyols pesca en caladors nacionals, que, d'altra banda, estan sobreexplotats i només aporten un terç del valor dels desembarcaments.

c) Empreses familiars

D'un total de 18.890 embarcacions pesqueres, 7.000 no tenen motor i tenen una tripulació reduïda, raons per les quals les seues activitats a les zones costaneres estan

limitades.

d) Modernització desigual

Malgrat que la crisi i la reconversió del sector han afectat més les empreses petites, encara hi ha moltes empreses de dimensions excessivament petites per poder ser competitives. En canvi, unes quantes empreses grans obtenen les captures mitjançant potents vaixells bacallaners i congeladors i tècniques d'arrossegament en caladors llunyans.

Des dels anys seixanta s'estan produint canvis en aquest sector, que s'ha hagut d'adaptar contínuament a causa de la introducció de la nova tecnologia (radar, aparells nous), a la incorporació a la política pesquera comunitària, a la generalització de sistemes de congelació i a la crisi de la indústria del salaó i la conserva de la sardina, etc.

La flota més moderna i de més envergadura es localitza a Galícia, el País Basc i les Canàries. Els ports de Pasaia, Bermeo, la Corunya, Vigo, Huelva i Les Palmes concentren quasi quatre cinques parts de la flota de gran altura. Per contra, la flota de la Mediterrània s'ha centrat en la pesca del litoral o costanera, té menys presència i està més envellida.

e) Problemes als caladors externs

La desaparició de la llibertat de pesca en caladors exteriors i l'extensió de les aigües jurisdiccionals a 200 milles per part dels països a les costes dels quals pescaven els vaixells espanyols (com és el cas del Marroc, Canadà, etc.) van perjudicar notablement l'Estat espanyol pel fet de ser un dels països amb una flota pesquera més gran en caladors internacionals i la més potent dels estats membres de la UE. La forta crisi del sector pesquer va obligar a reduir la flota i a pactar acords amb els estats propietaris dels caladors, com també a respectar les parades biològiques que permeten la recuperació de les espècies més explotades. Igualment, els representants espanyols han de negociar en els fòrums estrangers les quotes, cosa que afecta decisivament les possibilitats pesqueres espanyoles i representa un equilibri difícil per no haver de reduir dràsticament les quantitats desembarcades.

Fruit dels convenis negociats, els pescadors espanyols accedeixen als caladors més importants del món: l'Argentina, les Maldives i la costa africana per al lluç; les Seychelles i Madeira per a la tonyina. Pel que fa a les aigües internacionals de pesca, la flota espanyola es dirigeix a les costes de Guinea i l'Uruguai per al peix espasa, a l'Organització de Pesca del Nord-oest de l'Atlàntic (NAFO) per als bacallaners i a Mauritània i el Marroc per als cefalòpodes.

La sardina és la primera espècie més capturada (25% del total), seguida del lluç, la llúcera ("pescadilla"), el musclo i els túnids (tonyina, bonítol i verat o "caballa"). Com que l'Estat espanyol és un dels que consumeix més peix per càpita del món, les importacions augmenten notablement, i gairebé s'equiparen amb les exportacions.

